

Όταν η τέχνη συναντά τη θεολογία Αντίδωρο στα «Σημάθκια των Τζλαιρών»

● Του ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΥΝΝΟΥΣΙΗ
Θεολόγου

Ο Τριαδικός Θεός μέσα σε ένα εκστατικό παραλήρημα θείου έρωτος δημιούργησε τον κόσμο εκφέροντας τη θεία του ενέργεια χρησιμοποιώντας την ελευθερία των τριών Θείων προσώπων. Έτσι αφού πρόνοησε ο Πατήρ, δημιούργησε ο Υιός και τελείωσε το Πνεύμα το Άγιο, άνθρωπος και κόσμος έρχονται στον από το μη ον στο οποίο ήταν. Ο Τριαδικός Θεός όντας κοινωνικό ον δημιούργησε τον κόσμο, αλλά κυρίως τον άνθρωπο για να κοινωνεί-επικοινωνεί μαζί Του. Ο έρωτας, είναι η ορμή εκείνη που

ώθησε τον Θεό να βγει έξω από τον εαυτό του και που ωθεί επίσης τα κτίσματα για την έξοδο τους προς την κάθετη και την οριζόντια κοινωνικότητα. Η ερωτική αυτή ορμή για γνώση του Θεού εκ μέρους των κτισμάτων, μετατρέπεται σε ερωτική ορμή για συνάντηση του αγαπώμενου προσώπου, αφού τελικός σκοπός τους είναι το «αποκεκρυμμένο κάλλος». Αυτή η ορμή ωθεί τον κάθε άνθρωπο σε συνάντηση με τους λόγους των όντων, τους οποίους ο Θεός εμφύτευσε μέσα του. Ο κάθε άνθρωπος προσπαθεί να ανακαλύψει το τάλαντο το οποίο

του έχει εμπιστευθεί ο Θεός και να το αποδώσει διπλάσιο και τριπλάσιο ως δοξολογία και ευχαριστία στον Θεό το ζώντα. Στην αναζήτηση του αυτή δεν μπορεί παρά να αποδώσει την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, όποια τέχνη και αν αυτός υπηρετεί, γιατί θα βαδίζει το δρόμο που χάραξε Εκείνος ο οποίος είναι: «η οδός, η αλήθεια και η ζωή». Στην πορεία του αυτή ο καλλιτέχνης χαρακτηρίζεται από την άσκηση αυτοσυνειδησίας και από τα γεγυμνασμένα του αισθητήρια, αφού βλέπει «άρρητα ρήματα» της θεϊκής δόξας:

Ήταν μια μέρα βροσιερή στα μέσα του Φεβράρη που 'ρτεν για μεν το θκιαλεκτόν τζιαι όμορφον χαπάρι. Σαν έμπαινα στην εκκλησιάν τζι' έκαμνα τον Σταυρόν μου, κάτι πολλά παράξενον εφάνην στο πλευρόν μου. Είδα μια λάμψη μαγική με μια μορφήν Αγία τζι όμως εν ήμουν σίουρος αν εν η Παναγία. Εστάθηκα τζιαι θώρουν την σχεδόν ξιχασκιασμένος, φοητοιασμένος, σκεφτικός, σιυφτός τζι απορημένος. Τότες ακούστην μια φωνή μ' ευλάβειαν τζιαι πόνον, πο' ρκετουν που πολλά μακρά σβησμένη μες τον

*Χρόνον.
Λαλεί μου «εν με γνώρισες, είμαι πολλά γνωστή σου,
η εκκλησιά μου βρίσκεται δίπλα που την αυλή σου».
Είδε με που χασκιάστηκα τζι είπε μου μεν φοάσαι,
άμα μας έσειεις δίπλα σου ήσυχος να τζιοιμάσαι.
Τον γιον μου τον μονογενή πάντα να συλλοάσαι,
να έσειεις πίστην στον Θεόν τζιαι να μας αθυμάσαι.*

*Τούτα τα λόγια είπεν μου τζι εχάθην που κοντά μου,
όμως εμέν εμπήκασιν βαθκιά μες την καρκιάν μου.*

Στο τελευταίο του βιβλίο ο λαϊκός Κύπριος ποιητής Αντώνης Γαβριήλ Παπά με τίτλο: «Σημάθκια των Τζιαιρών» μας μεταδίδει με το δικό του χαρακτηριστικό τρόπο αυτές τις «αλήθκειες της ζωής», που είναι βγαλμένες από τα εσώψυχα του

και που χαρακτηρίζουν τον αυθεντικό άνθρωπο της Ορθοδοξίας. Έτσι χαρακτηριστικά αναφέρει σ' ένα του ποίημα:

*... καθένας ζει τούντη ζωή με τον δικόν του τρόπον
όμως στο τέλος πάμεντε ούλοι στον ίδιο τόπον.
Ποτζειί που πάμεν εν έσειε με πλούτη με ριάλλια
Γιατί μεινίσκουσιν ποδά τζι οι λίρες τζιαι τα μάλια.*

*Αν τα επαίρναμε ποτζειί τα έσειε μας μαζί μας,
ήταν ναν' εκατό φορές σιειρότερη η ζωή μας...
...τα 'πλασεν ούλα ο Θεός με σκέψηην τζιαι σοφία,
για νάσειε νάκκον πιο λλήη στον κόσμο αδικία.
Τα 'πλασεν ούλα νάχουσιν αρκήν τζιαι τέλος πάντα,
για νάσειε τζιαι ο άνθρωπος στη γη λλήην αμάντα.
και συνεχίζει σε ένα του γνωμικό:
όσα τζι' αν κάμεις άνθρωπε, όσα τζι' αν αποκτήσεις,
μεν έσειεις την εντύπωση ούτε τζιαι ψευδαιστήσεις
ότι ποτζειί που εν-να πας εν να-τα κουβαλήσεις
σαν έρτει ώρα σου τζ' εσέν τούντη ζωή ναφήσεις.*

Η ορθόδοξη θεολογία χαρακτηρίζεται από τους Πατέρες της Εκκλησίας ως θεολογία του έρωτα για το ωραίο, για το κάλλος της θεαρχικής Τριάδος. Η ορθόδοξη θεολογία όμως δεν είναι ένα απλό στυγνό θεώρημα, αλλά είναι εμπειρία ζωής, εμπειρία της ζωής- της κοινωνίας με τον άκτιστο Τριαδικό Θεό. Κέντρο αυτής της εμπειρίας είναι το θείο θυσιαστήριο, όπου εκεί συγκεντρώνεται η κοινότητα για να ευχαριστήσει και να δοξολογήσει το Θεό. Όταν η θεολογία κάνει λόγο για τον Κτίστη του σύμπαντος, ο οποίος είναι ο κατεξοχήν καλλιτέχνης ο κατεξοχήν ωραίος, το υπέρτατο κάλλος, τότε και η ίδια ονομάζεται καλλιτεχνία ή απλώς τέχνη. Η θεολογία τότε γίνεται τέχνη δημιουργική. Τέχνη της πράξης, τέχνη εμπειρική, τέχνη ασκητική. Τέχνη ανάδειξης του κάλλους που θα προέρχεται από το κάλλος του άκτιστου Τριαδικού Θεού. Θα έχει την αρχή της στον ενυπόστατο πατρικό Λόγο, τον Χριστό και όχι στο φθαρτό γήινο κόσμο. Αυτή η θεολογία, αυτή η τέχνη δημιουργεί την προσωπική κοινωνία του ανθρώπου με τον Θεό και τον συνάνθρωπό του, καθώς βιώνεται σε κοινοτικό επίπεδο εικονικά η κοινωνία των προσώπων της Αγίας Τριάδος. Και όπως μας λέει ο ποιητής μας:

*Όποιος τον κόσμο αγαπά τζιαι στον Θεό πιστεύκει,
πατά γερά στες ρίζες του τζιαι σπάνια λαθεύκει.*

Η τέχνη, η οποιαδήποτε τέχνη, συνδέεται με τη λατρεία καθ' ότι είναι δύο μέρη τα οποία αλληλοεπηρεάζονται μέσα στην ανθρώπινη ιστορία και στον ανθρώπινο πολιτισμό. Η χριστιανική λατρεία προσαρμόζεται σε διάφορες πολιτιστικές εξελίξεις ή επηρεάζεται από αυτές, αλλά επίσης παράγει ποικίλα έργα πολιτισμού και πολιτιστικές αξίες και αφήνει τα αποτυπώματα της στον πολιτισμό. Από την άλλη η τέχνη περιγράφει τη φύση και την ομορφιά. Είναι μια έκφραση της ανθρώπινης δημιουργικότητας για να περιγράψει το γαλήνεμα της ψυχής, την έκφραση των καημών και των πόθων του ανθρώπου και να παρουσιάσει ένα ήρεμο κόσμο της ομορφιάς και της χαράς. Να παρουσιάσει τον κόσμο δηλαδή όπως δημιουργήθηκε. Αυτό μόνο με την επίδραση

της λατρείας μπορεί να το επιτύχει η τέχνη, αφού κοντά στο Θεό όλα τα πράγματα αυτού του κόσμου βρίσκουν τη σωστή τους αναφορά και σχέση:

*Ανάσταση μέρες χαράς, αγάπης τζιαι ειρήνης
μα τζι' η μιαλλύτερη γιορτή της Χριστιανοσύνης.
Γιορτάστε την, χαρείται την μα πάντα μεσ' το νου σας
να 'σιετε τζιεινούς που πονούν τζιαι ξένους τζιαι
δικούς σας.*

Για τους Πατέρες της Εκκλησίας το «θεολογείν» σχετίζεται άμεσα και λειτουργικά με την αγάπη, που αποτελεί και το κριτήριο της αυθεντικότητας του, καθ' ότι κάνει λόγο για το Θεό, ο οποίος «αγάπη εστίν». Το ίδιο συμβαίνει και με την τέχνη, την οποιαδήποτε πραγματική τέχνη. Από τη μια, η τελειότητα της αγάπης αναδεικνύει και αποδεικνύει την τελειότητα της θεολογίας, της τέχνης ως γεγονότος δημιουργίας και ζωής και παράλληλα της κατάργησης της φθοράς, του θανάτου, της ανυπαρξίας και της έκπτωσης. Από την άλλη, σκοπός κάθε τέχνης είναι να εξηγήσει στον ίδιο τον καλλιτέχνη και στους γύρω του γιατί ζει ο άνθρωπος, ποιο είναι το νόημα της ύπαρξης του, να εξηγήσει στους ανθρώπους για ποιο λόγο εμφανίστηκαν σ' αυτό τον πλανήτη –ή τουλάχιστον να τους θέσει το ερώτημα. Η τέχνη είναι μέσο αφομοίωσης του κόσμου εκ μέρους των ανθρώπων, αποτελεί εργαλείο γνώσης του κόσμου στη διαδρομή των ανθρώπων προς την απόλυτη αλήθεια. Η τέχνη που διαθέτει μια ποιότητα ιερότητας είναι μια τέχνη που καθρεφτίζει τη θαυματουργική παρουσία του πνευματικού κόσμου. Είναι η ηχώ του ουρανού πάνω στη γη, είναι αυτή που μεταμορφώνει τη ύλη στην οποία είναι σαρκωμένη, χαρίζοντας της υπερφυσική ομορφιά, απομακρύνοντας την αδιαφάνεια της, και κάνοντας τη σύμβολο ενός υψηλότερου επιπέδου πραγματικότητας. Μ' αυτόν τον τρόπο λειτουργεί ως φορέας που υπενθυμίζει στον άνθρωπο την πνευματική του καταγωγή και τον βοηθά στην προσπάθεια του να επιστρέψει σ' αυτήν. Προϋποθέτει όμως από μέρους του καλλιτέχνη τη μεταφυσική θέαση του σύμπαντος, το να βλέπει δηλαδή πως η πραγματικότητα πηγάζει από τον Θεό και πώς διαθέτει μια ιεραρχική- δηλαδή πνευματική, ψυχική και υλική δομή. Προϋποθέτει επίσης την εισβολή του πνευματικού επιπέδου στα ψυχικά και φυσικά πεδία της ύπαρξης του, επειδή αλλιώς δεν θα μπορούσε να μεταφέρει στο υλικό της τέχνης του αυτή τη φωτεινάδα, χωρίς την οποία δεν μπορεί να αποκληθεί ιερή.

Έτσι όταν ο καλλιτέχνης, ως κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του όντος καλλιτέχνη Θεού, βιώνει τις ενέργειες του Θεού, βιώνει το αποκαλυπτόμενο,

φωτίζεται και μεταμορφώνει τον γύρο του κόσμο με τον τρόπο ύπαρξης και δημιουργίας του. Η μεγάλη μάχη συνεπώς δεν είναι πολιτιστική, αλλά πνευματική. Και ο καλλιτέχνης πρέπει να τη δώσει πρώτα όχι μέσα στη διασπασμένη και αποξενωμένη κοινωνία μας, αλλά στα βάθη της δικής του ύπαρξης, εκεί όπου μόνο θα αποφασιστεί η έκβαση της. Πράγματι το καθήκον που έχει ο καλλιτέχνης να μεταδώσει κάποια γνώση της πνευματικής πραγματικότητας σε μια εκκοσμικευμένη κοινωνία, ίσως απαιτεί τη χρήση μορφών και μεθόδων που είναι ειδικά μη παραδοσιακές από λειτουργική άποψη, καθόσον μέσα από τέτοιες μορφές ίσως μπορέσει να μεταδώσει στους θεατές ή αναγνώστες ή ακροατές του μια αληθινή και ζωντανή γνώση για το πώς θα είναι η ζωή τους όταν αυτή συσταλεί σ' ένα μη πνευματικό και παραδοσιακό επίπεδο. Ίσως πρέπει να τους ενημερώσει για την κόλαση μέσα στην οποία ζουν προβάλλοντας την πάνω στη συνείδηση τους με τις μορφές της τέχνης του. Κατ' αυτόν τον τρόπο μια τέχνη, που εμφανίζεται ως η πιο αντιπαραδοσιακή στη μορφή και στη μέθοδο της, μπορεί εξίσου να διαθέτει ένα ιερό λειτουργήμα ή τουλάχιστον μια πρόθεση ιερότητας. Ένας τέτοιος καλλιτέχνης είναι και ο Κύπριος ποιητής Αντώνης Γαβριήλ Παπά. Μέσα από τα ποιήματα του μεταδίδει θείες αλήθειες, οι οποίες ηχούν σαν ξένα ηχεία στον διασπασμένο και αποξενωμένο κόσμο της σημερινής πολυπολιτισμικής και εκκοσμικευμένης κοινωνίας. Μέσα από ένα «παραδοσιακό» καθαρά εκκλησιαστικό λόγο που θυμίζει τα γραπτά των γέρων της Σκιάθου, του Παπαδιαμάντη και του Μωραϊτίδη, του Θεσσαλονικιού φαρμακοποιού Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη αλλά και τους στίχους του Τάσου Λειβαδίτη, του Λευτέρη Παπαδόπουλου, της Ευτυχίας Παπαγιανοπούλου και τη μουσική του Διονύση Σαββόπουλου και του Σταύρου Κουγιουμτζή, μας καταθέτει το πώς αυτή η γνώση του Θεού θα μεταδοθεί στο σύγχρονο μας κόσμο:

*Ζωγραφική τζιαι ποίηση, θκυο χάρες ζηλεμένες,
γλυτζιές τζιαι αξιολάτρευτες που τον Θεόν σταλμένες.
Πέμπουν τζιαι οι θκυο μηνύματα με τους δικούς τους
τρόπους
τζιαι ειλικρινά στολίζουν ούλης της γης τους τόπους.
Μοιάζουν μ' αδέρκια δίδυμα τζιαι η μόνη διαφορά τους
ο τρόπος που εκφράζονται τζιαι η συμπεριφορά τους.
Η μια με εικόνες, χρώματα, βουβά εκφραστικά
τζιαι η άλλη με τα λόγια της πάντα μαγευτικά...*

Η τέχνη στο επίπεδο της θεολογίας συνδέεται με το γεγονός της δημιουργίας και του κάλλους και στο επίπεδο του κτιστού κόσμου συνδέεται με το γεγονός της συνδημιουργίας, αφού είναι κατ'

εικόνα και καθ' ομοίωση Θεού πλασμένη. Όπως ο Θεός έτσι και η τέχνη δεν δημιουργούν τίποτε χωρίς σκοπό και αιτία, δεν κινούνται και δεν λειτουργούν χωρίς λόγο. Η δημιουργική ενέργεια τους δίνει ζωή στον κόσμο σε σημείο ολοκληρωτικό. Ότι γίνεται, γίνεται εξαιτίας τους:

*Μοιάζει συχνά η μουσική με Αγγέλων τη λαλιά
με γλυκοτζιελαηδήματα που κάμνουν τα πουλιά.
Σαν ένας νόμος ηθικός πάντα της ξεχωρίζει
τζιαι την αξίαν της ζωής στον άνθρωπο χαρίζει.
Με μιαν φωνήν αόρατην γλυτζιάν μαγνητική
που εν πάντα της θάνατη τζιαι εκθαμβωτική.
Διά χαράν στον άνθρωπο μα τζιαι ψυσιήν στον τόπον,
θκιώχνει τες πίκρες της ζωής, τα βάσανα, τον κόπον.
Με γλώσσα πανανθρώπινη οι νότες της φαντάζουν,
ενώνουσιν φυλές, λαούς τζιαι τους διασκεδάζουν.
Κάμνουντους να ξηχάνουσιν τες έχθρες τζιαι τα μίσση,
μα τζιαι να καταλάβουσιν ότι μες τούντη ζήση
εν έσει σημασία πιον καμιά φυλή ή χρώμα
τζιαι αγκαλιά να τραγουδούν ούλοι με ένα στόμα
για ελευθερία, για ζωήν τζιαι για δικαιοσύνην
για κάθε ωραίον τζιαι καλόν γι' αγάπην τζιαι ειρήνην.
Μοιάζει με γλώσσα ταπεινήν που ο καθένας ξέρει,*

*τζιαι τζειίνος που καλοπερνά τζιαι τζειίνος
που υποφέρει.*

*Βάλλει στα πλάσματα φτερά, στον νουν τη φαντασία,
διά χαρά στο καθετί τζιαι στην ζωήν ουσίαν.*

Αυτή είναι η δύναμη της κυπριακής διαλέκτου που μέσω της ποίησης του Αντώνη Γαβριήλ Παπά παίρνει σάρκα και οστά, ώστε να μας δώσει και πάλι την χαμένη ωραιότητα που με κόπους και καημούς μας παρέδωσαν οι πρόγονοι μας. Ελπίζουμε αυτό να είναι το πρώτο βήμα, ώστε και άλλοι σμιλευτές της παραδόσεως μας να εκδώσουν τα κομψοτεχνήματά τους, ώστε να αφήσουν σε μας αλλά και στις επερχόμενες γενιές άσβεστη κληρονομιά, την κυπριακή μας διάλεκτο και παράδοση, που μέσα στην πολυπολιτισμικότητα του σύγχρονου ευρωπαϊκού και παγκόσμιου λαβύρινθου πάει να αφανιστεί. Ελπίζω πώς ο φιλόθεος και φιλόκαλος Τριαδικός Θεός δεν θα αφήσει να χαθεί αυτή η κληρονομιά που κτίστηκε για αιώνες, και θα σπείρει τον σπόρο του σε άξιους εκφραστές της κυπριακής παραδόσεως, ώστε να μπορέσουν οι απόγονοι μας να θερίσουν άξια τον καρπό αυτής της προσπάθειας και αυτών των κόπων. ■